

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETI RÉSZ

KIRÁLYSZENTISTVÁN

Készült : Királyszentistván község településrendezési terve felülvizsgálatához

Megrendelő:

Királyszentistván Község Önkormányzata

Készítette: Havasi Bálint régész (szakértői engedélyszám: 15-024)

Tartalomjegyzék

1. A tanulmány tárgya	3
2. Törvényi környezet.....	5
2.1. Általános elvek, konkrét előírások	5
2.2. A kulturális örökség védelemét megalapozó nemzetközi jogszabályok jegyzéke:	6
2.3. Az örökségvédelemmel, a régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:.....	6
2.4. Egyéb, a kulturális örökségvédelem területét érintő jogszabályok:	7
2.5. A régészeti területek típusai	7
2.5.1. Kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhelyek	7
2.5.2. Régészeti lelőhelyek.....	8
2.5.3. Régészeti érdekű területek, az addig ismeretlen, újonnan észlelt régészeti lelőhelyek ...	9
2.6. Nagyberuházásokra vonatkozó külön rendelkezések	10
3. Vizsgálat – értékfelmérés	11
3.1. Földrajzi leírás, elhelyezkedés.....	11
3.2. - Történeti áttekintés, történeti területhasználat	11
3.3. Természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések	15
3.3.1. Védettségek, korábbi kutatási eredmények	15
3.3.2. Területhasználat és a terület állapota a kulturális örökség összefüggésrendszerében ...	20
4. Változtatási szándékok	21
4.1. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változtatás	21
5. Hatáselemzés a különböző hatásterületek kijelölésével (hatásvizsgálat és javaslatok).....	21
5.1. Régészeti emlékek fenntarthatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának általános jogszabályi háttere	21
5.2. A jelenleg hatályos településrendezési terv régészeti örökség védelmére vonatkozó intézkedései	22
5.3. Javaslatok a terület további hasznosítására	23
6. Összefoglalás.....	24
7. Nyilatkozat	24
8. Felhasznált irodalom	25

1. A tanulmány tárgya

A jogszabályi előírások szerint a településszerkezeti tervet legalább tíz évenként felül kell vizsgálni és gondoskodni kell az időközben történt módosítások egységes tervbe foglalásáról. A településrendezési eszközök átfogó vizsgálata nemcsak a törvényi előírás miatt szükséges, hanem az időközben végbement gazdasági és társadalmi továbbá jogszabályi változások miatt is.

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. tv. 7. § (1)-(2) bekezdése alapján a településrendezés során tekintettel kell lenni az emberhez méltó környezet értékeire, ezen belül az épített és régészeti örökség védelmére. Ennek értelmében *a kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. tv. 85/A. §.(1)-(2) bekezdései szerint, amennyiben a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból érintett, már a településfejlesztési koncepció elkészítése során települési örökségvédelmi hatástanulmány készítése kötelező. Az örökségvédelmi érintettség tisztázása a hatályos településrendezési eszközök, valamint a Kötv. 71. § (1) bekezdés szerinti közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás adatai alapján történik, amely nyilvántartás vezetése *a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról* szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (a továbbiakban Övr.) 3. § (1) bekezdés c.) pontja szerint a kulturális örökségvédelemért felelős miniszter hatásköre országos illetékességgel.

A kulturális örökség védelméről és a védelem szabályairól a Kötv. és az Övr. rendelkezik, előírásaikat a tervezés során figyelembe kell venni. A Kötv. 3.§ kimondja, hogy a településrendezés és –fejlesztés tervezését hazánk kulturális örökségének védelmével összhangban kell elvégezni, továbbá az Övr. 91. § (1) bekezdése alapján figyelemmel kell lenni a védett régészeti örökség és a védett műemléki értékek helyben történő megőrzésének alapvető követelményére.

A települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalmi elemeit és követelményeit az Övr. 14. melléklete tartalmazza. Az Övr. 83. § (1)-(4) bekezdései a kötelező tartalmi elemeket, és azok kidolgozását a különböző településrendezési eszközök készítésével párhuzamosan, a készítéssel összhangban határozzák meg. A hatástanulmány régészeti szakterületi része kötelező tartalmi eleme a régészeti örökség felmérése. Az Övr. 14. melléklet 1. b.) pontja legalább az újonnan beépítésre szánt területek vonatkozásában megalapozó régészeti terepbejáráson alapuló felmérést ír elő, amely régészeti felmérést az Övr. 83.§ (2) bekezdés

b.) pontja alapján legkésőbb a helyi építési szabályzat kidolgozása során el kell készíteni. A terepbejárást az Övr. 84. § (2) bekezdés b.) pontja alapján a területi múzeum legfeljebb 60 feltárással alkalmas nap alatt térítésmentesen végzi el.

A hatástanulmány elkészítéséért az Övr. 84. § szerint a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője felel. A települési örökségvédelmi hatástanulmány műemléki és régészeti szakterületi részének készítésére jogosultak körét az Övr. 84. § (2)-(3) bekezdése határozza meg. A régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet szerinti szakértők aktuális névsora a <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/parlament-i-allamtitkar/regeszeti-es-muemleki-szakertoi-nevjegyzek> honlapon érhető el.

Jelen tanulmány Királyszentistván település területére vonatkozóan a Miniszterelnökség ÖNYO/2/4 (2017) sz. 2017.10.16-án kelt adatszolgáltatásában szereplő régészeti lelőhelyeket, továbbá a hatályos településrendezési tervben szereplő - fejlesztésre szánt - részeket és a meghatározott beruházási zónákat vizsgálja.

A tanulmány egészét a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogvédelem illeti meg. A tanulmány sokszorosítása, átdolgozása, az abból való idézés, vagy bármely más formában történő felhasználása csak a szerző írásbeli engedélyével történhet. A szerzői jog megsértése büntetőjogi következményeket von maga után. A tanulmányt annak megrendelője csak a szerződésben meghatározott célokra használhatja fel. A tanulmány, a szerződéstől eltérő, vagy újabb hatástanulmány részeként történő felhasználása csak a szerzői jogok birtokosának írásos engedélyével lehetséges.

2. Törvényi környezet

2.1. Általános elvek, konkrét előírások

Magyarország Alaptörvénye Alapvetésének P) cikke alapján a kulturális értékek a nemzetünk közös örökségét képezik, védelmük, megőrzésük a jövő nemzedékek számára mindannyiunk közös kötelessége, fontos állami feladat. Az Alaptörvény és az ágazati jogszabályok egységesen a helyszíni megőrzés fontosságát helyezik előtérbe, a kulturális örökségvédelem preventív jellegét hangsúlyozzák.

A régészeti lelőhely – részben, mint a környezeti elemek egyike (*a környezet védelmének általános szabályairól* szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § (1). bekezdése szerint) – a hatályos magyar törvények értelmében általános védelmet élvez. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségének megőrzését Kötv. rendelkezései szerint, az alábbiak alapján biztosítani kell:

A Magyarország határain belül a föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon, és a törvény erejénél fogva általános védelem alatt áll (Kötv. 8.§ (1.) bekezdése, valamint 11.§ (2.) bekezdése). A kulturális örökség elemeinek megőrzése és megóvása a nemzet egészének feladata és kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4.§ (1.) bekezdés)! Mivel a kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzetiségi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára (Kötv. 5. § (1) bekezdés).

A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3.§). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10.§ (1) bekezdés), illetve a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10§ (2) bekezdése). Az örökségvédelmi jogszabályok ezt az ún. fenntartható használat elvének alkalmazásával biztosítják, és előírják, hogy a lelőhelyek területét olyan mértékben lehet csak igénybe venni, hogy azok állománya

számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9.§).

Amennyiben a régészeti örökség helyszíni megóvása nem lehetséges, a lehető legnagyobb tudományos alapossággal, ahogy a tudományos célú kutatások esetében is, fel kell tární, számba kell venni, értékelní kell őket, megőrzésükéről gondoskodni kell (Kötv. 4.§ (2) bekezdés).

A kulturális örökségvédelem területét bonyolult jogszabályi rendszer irányítja, amelynek alapját a nemzetközi egyezmények Magyarország jogrendjébe való beillesztése adta, illetve az 1990-es évektől a szakterület helyi adottságoknak megfelelő újraszabályozása következett és zajlik ma is.

2.2. A kulturális örökség védelemét megalapozó nemzetközi jogszabályok jegyzéke:

- a) *„1954. évi Hágai Egyezmény”- a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről szóló 1957. évi 14. törvényerejű rendelet*
- b) *„1992 évi Valettai Egyezmény”-a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között, 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 149/2000 (VIII. 31) Korm. rendelet*

2.3. Az örökségvédelemmel, a régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- a) *a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban Kötv.);*
- b) *a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény*
- c) *a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény*
- d) *a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (a továbbiakban Övr.)*
- e) *az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet (a továbbiakban Bírs. rendelet)*

- f) *a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről* szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet
- g) *a muzeális intézményekben folytatható kutatásról* szóló 47/2001 (III. 27) Korm. rendelet
- h) *a régészeti leletek elsődleges leletfeldolgozásáról és muzeális intézménybe történő végleges befogadásáról* szóló 52/2016. (XII. 29.) EMMI rendelet
- i) *a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól* szóló 13/2015. (III. 11.) MvM rendelet

2.4. Egyéb, a kulturális örökségvédelem területét érintő jogszabályok:

- a) *a természet védelméről* szóló 1996. évi LIII. törvény
- b) *az épített környezet alakításáról és védelméről* szóló 1997. évi LXXVIII. törvény
- c) *a Büntető Törvénykönyvről* szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.).
- d) *a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről* szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban Sztv.)
- e) *az általános közigazgatási rendtartásról* szóló 2016. évi CL törvény

2.5. A régészeti területek típusai

A Kötv. és az Övr alapján a régészeti területeket alapvetően három védelmi kategóriába lehet besorolni:

1. *Kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhelyek (Kötv. 7. § 45. pontja, valamint a 13. § (4) bekezdés)*
2. *Régészeti lelőhelyek (Kötv. 7. § 23., valamint 35. pontja)*
3. *Régészeti érdekű területek (Kötv. 7. § 29. pontja)*

2.5.1. Kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhelyek

Ezek a lelőhelyek a Kárpát-medence története szempontjából nagy jelentőséggel bírnak, ezért védelmük fokozott odafigyelést igényel, fenntartható használatukat szigorú szabályok biztosítják. A Kötv. 13. § (1) bekezdése értelmében a védett lelőhelyen nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely annak akár részleges állapotromlását eredményezheti, továbbá az Övr. 21.§ (3) bekezdés a) pontja szerint a védett régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó beruházással el kell kerülni, valamint az Övr 53. § (4.) bekezdés szerint a hatóság megtagadhatja hozzájárulását minden olyan földmunkavégzéssel járó tevékenység kapcsán,

amely következtében a lelőhely megsemmisülne, vagy részleges állapotromlása következne be.

Az Övr. 53. § (1) bekezdés szerint az örökségvédelmi hatóság engedélye szükséges védett lelőhelyen a más hatóság engedélyéhez nem kötött alábbi tevékenységekhez: 30 cm mélységet meghaladó földmunkák, tereprendezés, depó, feltöltés, töltés létesítése.

Kiemelten védett régészeti lelőhely tervezett igénybevétele esetén az elsőfokú örökségvédelmi hatóság örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését írhatja elő a döntés szakmai megalapozottságának biztosítása érdekében (Övr. 53.§ (3) bekezdés).

2.5.2. Régészeti lelőhelyek

A régészeti lelőhelyek Kötv. által biztosított általános védelmén túl (Kötv. 11.§) törekedni kell arra, hogy a védelmükre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, és csak szükség esetén szabad mentő jellegűeknek lenni (Kötv. 10. § (2) bekezdés). A Kötv. 19. § (1) bekezdése, valamint az Övr. 21. § (3) bekezdése szerint a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet, a tájképi jelentőségű lelőhelyet (pl. erőd, erődítés, földvár, halomsír, kunhalom, többszörös rétegzettségű település, vár...) és az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket el kell kerülni. Az ismert helyben megőrzendő lelőhelyek esetén az Övr. 53.§ (1) bekezdés b.) pontja szerint a régészeti emlékek megóvási, konzerválási munkálatai elvégzéséhez a hatóság engedélye szükséges.

Mivel a Kötv 19. § (2) bekezdés szerint a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el, az örökségvédelmi hatóság a régészeti lelőhelyek területén, hatáskörében eljárva, a régészeti örökség megóvása érdekében előírásokat tesz a földmunkával járó beruházások kivitelezésére vonatkozóan (Övr 21.§ (1) bekezdés). A Kötv. 22. §. (1) bekezdése szerint a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel (régészeti megfigyelés, próbafeltárás illetve teljes felületű megelőző régészeti feltárás) megelőző régészeti feltárást kell végezni (Kötv. 22. § (3) bekezdés).

A Kötv. 19. § (3) bekezdés szerint a régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás, valamint a Kötv. 23/F. § (6) bekezdésében foglalt esetek kivételével – a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált.

A Kötv 85/A. § (1) bekezdése szerinti esetekben Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni már a település fejlesztési koncepciójának kidolgozása során. A dokumentáció vizsgálati része, az örökségi értékek felmérése – terepbejárás, az örökségi értékek elemzése, a tervezett változtatási szándék örökségvédelmi hatásainak vizsgálata, a folyamatok okozta esetleges károk enyhítése lehetőségeinek számba vétele, illetve azok várható költségeinek felmérése nagymértékben segíti a beruházások tervezésének előkészítését (Övr. 83.§ (1) bekezdése, valamint 14. sz. melléklete).

A kulturális örökség – így a régészeti örökség elemei is – Kötv 8. § (1) bekezdés szerint a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak. A Kötv. 82. § (1)-(2) bekezdései szerint megsemmisítésük, vagy megrongálásuk, veszélyeztetésük esetén az elkövetőt örökségvédelmi bírsággal (a továbbiakban: bírság) kell sújtani, továbbá bírsággal sújtható az, aki a jogszabály által előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget. A bírságot a hatóság szabja ki (Kötv. 82. § (3) bekezdése) a Bír. rendelet előírásai szerint, mérlegelve a kulturális örökség elemének történeti, eszmei jelentőségét és egyediségét, az okozott kár nagyságát (Kötv. 82. § (4) bekezdés). Ezen túl, aki a tulajdonában álló műemléket, védett kulturális javak körébe tartozó tárgyat vagy a tulajdonában álló ingatlanon lévő régészeti lelőhelyet megrongálja, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (Btk. 357. § (1) bekezdés), amennyiben védett kulturális javak körébe tartozó tárgy vagy régészeti lelőhely helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (Btk. 357§ (2) c.) pont).

Egyéb esetekben a kulturális örökség védett elemeinek megsemmisítése, rongálása, szabálysértés (Sztv. 177. § (3) bekezdés).

2.5.3. Régészeti érdekű területek, az addig ismeretlen, újonnan észlelt régészeti lelőhelyek

Régészeti érdekű terület a Kötv. 7. § 29. pontja szerint „valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.” A Kötv. 19. § (2) bekezdés szerint: „A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” Ennek alapján fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni, és minden tervezett földmunka előtt célszerű a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező örökségvédelmi hatósággal (jelenleg a Veszprém Megyei Kormányhivatal Veszprémi Járási Hivatal Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztálya) egyeztetni.

A régészeti érdekű területen előkerült illetve egyéb, váratlanul előkerült régészeti leletek, lelőhelyek esetében a Kötv. 24. § (1)-(5) bekezdések szerint kell eljárni. Törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére, az ingatlan tulajdonosának, az építtetőnek és a kivitelezőnek az általa folytatott tevékenységet az előkerülés után a hatóság intézkedéséig haladéktalanul fel kell függesztenie, gondoskodnia kell a helyszín és a lelet őrzéséről, valamint a jegyzőn keresztül értesítenie kell a Veszprém Megyei Kormányhivatal Veszprémi Járási Hivatal Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztályát illetve a régészeti tevékenység elvégzésére jogosult intézményt (Laczkó Dezső Múzeum, 8200 Veszprém, Török Ignác u. 7.). Amennyiben szükséges, a feltárással jogosult szerv köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni. Ha a mentő feltárást nem lehet 30 nap alatt elvégezni, a hatóság ideiglenes védelem alá helyezheti a területet.

A Kötv. 26. § szerint a korábban ismeretlen, régészeti nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhely, illetve lelet feltáráson kívüli felfedezője vagy bejelentője anyagi elismerésben részesíthető.

Nagyobb léptékű, földmunkával járó beruházás esetén a régészeti lelőhelyek területén kívül a régészeti örökség védelme és a fejlesztések, beruházások hatékonyabb megvalósítása érdekében javasolt a Kötv. 7. § (3) bekezdése szerinti Előzetes régészeti dokumentáció elkészíttetése a Kötv. 22.§ (2) bekezdése szerint, valamint a régészeti feladatellátásra a Kötv. 22. § (10)–(11) bekezdésében foglalt követelmények szerinti szerződés köthető (Kötv. 23/A. §), illetve javasolt.

2.6. Nagyberuházásokra vonatkozó külön rendelkezések

Nagyberuházások esetén az örökségvédelmi jogszabályok speciális előkészítő dokumentáció készítését írják elő. A Kötv. 7. § 20. pontja szerint Nagyberuházás azon földmunkával járó tevékenység, amelynek teljes bekerülési költsége meghaladja a bruttó 500 millió forintos értékhatárt, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt beruházás, a védmű-, töltés- és a 2500 hektár alapterületet meghaladó árapasztótározó-építés, vagy azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerint kisajátítást végeztek. A Kötv. 23/C § (1) bekezdése szerint Nagyberuházás esetén a tervezés és engedélyeztetés során előzetes régészeti dokumentációt (továbbiakban: ERD) kell készíttetni a Kötv. 7. § 3. pontban leírt tartalommal. Az ERD feladata a tervezett beruházás teljes területe régészeti érintettségének egyértelmű tisztázása, az érintett lelőhely(ek)

jellegeinek, korának, kiterjedésének és intenzitásának vizsgálata, valamint az ebből következően elvégzendő régészeti feladatellátás formájának, idő- és költségvonzatainak és a feltárássra jogosult intézmények kijelölése. Az ERD készítéséhez műszeres lelőhely-, illetve leletfelderítés, valamint terepbejárás és próbafeltárás kapcsolódik. Az ERD készítésére a Kötv. 23/C § (3) bekezdése, valamint az Övr. 3.§ (3) bekezdése alapján jelenleg a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft. (a továbbiakban Budavári Kft.) jogosult. A Budavári Kft. feltárási projekttervet készít (Kötv. 23/D § (1)-(5) bekezdések), ha a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció addig elkészült tartalma alapján a tervezett beruházás megvalósítása mellett dönt. A Kötv. 23/D (4) bekezdése kimondja, hogy a feltárási projekttervet a Budavári Kft. a beruházó részére megküldi. A beruházó a feltárási projekttervet véleményezheti, módosítását, kiegészítését javasolhatja, véleményét figyelembe kell venni.

A Nagyberuházásokra vonatkozó további speciális jogszabályi előírás, hogy a Kötv. 23/E (5) bekezdése, és az Övr. 43 § (3) bekezdés szerint a Nagyberuházás esetén a kivitelezés során a régészeti feltárások területén kívül régészeti megfigyelést kell biztosítani.

3. Vizsgálat – értékmérés

3.1. Földrajzi leírás, elhelyezkedés

Királyszentistván a Balaton-felvidék és medencéi kistáj területén, a Balaton északkeleti térségében, a Balatontól 6 kilométerre, Veszprémtől 12 kilométer távolságra a Séd völgyében fekszik. A falu nagyrészt mezozoos dolomit- és mészkőformációk anyagaiból épül fel, dombsági jellegű domborzattípus jellemzi. A település a Szent István hegy déli, a Séd árterének nyugati felén, egy kisebb kiemelkedés alján 150 Bfm magasságban fekszik. A mészkövön rendzinális talajok képződtek, a völgyek talpát réti talajok sávjai jelölik.

3.2. - Történeti áttekintés, történeti területhasználat

A Királyszenztistván település közigazgatási területéről ismert régészeti lelőhelyekre vonatkozóan Magyarország Régészeti Topográfiájának II. kötete adta az első, átfogó jellegű áttekintést (Éri és mtsai. 1969, 115–18)

Az említett szakirodalmi munkák megjelenése óta szisztematikus - Királyszenztistván teljes közigazgatási területére kiterjedő - régészeti kutatás nem folyt. A hatástanulmány

összeállítása során a szakirodalmi adatok mellett a Lackó Dezső Múzeum Adattárában, a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztálya által vezetett közhiteles nyilvántartásban, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum online régészeti adatbázisában szereplő, Királyszentistván területére vonatkozó nyilvántartott régészeti lelőhelyek adatait vettem figyelembe.

Királyszentistván történetének gyökerei a *középső neolitikum* (Kr.e. 5500/5400-5000/4900) időszakára nyúlnak vissza, ekkor régészetileg is bizonyíthatóan megjelenik és letelepedik az élelemtermelő embercsoport, akit a régészet tudománya – írott források hiányában - jellegzetes díszítési technikájukról *dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának* (továbbiakban rövidítve *DVK*) nevezett el¹. A kultúra régészeti emléke a 8228 számú lelőhelyen került elő.

A Kr.e. 4. évezred közepén a késő rézkor időszakában (Kr.e. 3600/3500-2700/2500) nagy változások zajlottak le a Kárpát-medencében. Az őskor időszakában először alakul ki egységes szellemi és anyagi kultúra a Kárpát-medencében, mely a déli és keleti hatásokra kialakuló *Baden-kultúra* népességéhez kapcsolható. A kultúrának több mint 1600 lelőhelyét ismerjük hazánkban. A kultúra telepei között egyaránt megtalálhatók a nagy kiterjedésű, hosszan lakott, és a kisebb, egyrétegű, rövid életű települések is. A Baden-kultúra nyomai a 8225, 8228 lelőhelyeken kerültek elő.

A kora bronzkor időszakára (Kr.e.2700/2500-1900/1800) keltezhető telephez köthető leletanyag került elő a 8228 lelőhelyen.

A település legjobban kutatott és a régészeti szakirodalomban legtöbbet idézett régészeti lelőhelye (8228), a középső bronzkor időszakára (Kr.e. 1900/1800-1400/1300) keltezhető és a dunántúli mészbetétes kerámia kultúrájához köthető. A műveltség elnevezését az edények jellegzetes - az edény felületébe mélyített és azt fehér mésszel kitöltő – díszítéséről kapta. A kultúrához tartozó telep és 53 síros, három periódusú temető részletét 1934-ben tárták fel. A feltárások alapján a telepről elenyésző, míg a temetőről több információ áll rendelkezésünkre: A kultúra népessége a halottakat máglyán elhamvasztotta és a hamvakat a máglya maradványaival együtt helyezte a délnyugat-északkeleti tájolású sírgödörökbe. A hamvakat vagy nagyobb edénybe (urnába) helyezték (urnás-hamvasztásos temetkezés), vagy a sírgödör alján szétszórták (szórthamvas temetkezés) és köré helyezték el az étel- és italáldozatokat

¹ Régészeti kultúra a klasszikus definíció szerint tárgyak rendszeresen ismétlődő együttese, mely adott helyen és időben véghez vitt, meghatározott tevékenységi formák sorozatát jeleníti meg. (Renfrew és Bahn 2005, 548.)

tartalmazó edényeket, egy sírba akár 10-30 edényt is. (A rendkívül gazdag királyszentistváni temetőből 735 ilyen edénymellékletet ismerünk). Csak kevés sírból került elő fémmelléklet (bronz spirálcsőcsüngők, spirálgöngyök, gömbfejű tűk, karperecek). A sírok közül kiemelkedik a 10. számú sír, főnöki hatalomra utaló márványbuzogánnyal és a 12. számú „varázsló” sír, 3 darab csörgőmadárral és díszes lábastálca melléklettel. A kultúrának mind a kisebb - egyrétegű- telepei, mind a nagyobb -hosszan elnyúló- telepei is ismertek. A kultúrához köthető telepjelenséget ismerünk a már említett 8228 lelőhelyen és telephez köthető leletanyagot a 8929 lelőhelyről.

A Kr.e. 14 században északnyugat felől több hullámban támadás érte a Kárpátmedencét, amely végett vetett a kora- és középső bronzkori fejlődésnek. A telepeken megszakadt az élet, a temetőket sem használták tovább. A harcias hódítókat anyagi műveltségét halomsíros kultúrának nevezi a kutatás, mert az új népcsoport vezetői sírjai fölé gyakran emelt halmokat. A földműves, nagyállattartó népesség falusias telepeken, nagyméretű, cölöpszerkezetes házakban élt. A bronzművesség felvirágzott: a fegyvereken és ékszereken túl a szerszámokat és a mindennapi élet eszközeit is bronzból készítették. A halomsíros kultúra emlékanyagát két fázisra bontja a kutatás. A korai időszakban csontvázas, majd a hamvasztásos rítus terjedt el. A korszakhoz tartozó leletanyag került elő a 8228 lelőhelyen.

Közép-Európában a Kr.e. I. évezred elejétől az addig elterjedt fém, a bronzot fokozatosan felváltotta a korszak nevét is adó vasérc. Az új fém használata olyan jelentős, máig ható vívmányokat hagyott az emberiség életében, hogy a régészettudomány az őskor utolsó szakaszát vaskornak nevezte el. Nyugat-Magyarországon vasércet a kor embere két helyen – az Alpokajla, valamint a Somogyi-dombság területén – találhatott. A helyi nyersanyagra is alapozva már a Kr.e. 8. századtól általánossá vált az új fém használata, ezért ettől a századtól számítjuk a vaskor kezdetét, ami a Római Birodalom hódításának koráig tart. A korszak markánsan két időszakra: a korai (Kr.e. 8-5 század) és késői (Kr.e. 5-római hódítás kora) periódusra osztható. Kr.e. 800 körül a Dunántúl területét a vaskor kezdetén egy, a mai Ausztria felől érkező népcsoport foglalta el. Az ausztriai sóbányáról Hallstatt-kultúrának nevezett közösség régészeti emlékei a 8226 lelőhelyen a református templom mellett egy 2003-as leletmentés során kerültek elő.

A Kr.e. IV század első harmadától kezdve a Dunántúlt több hullámban a kelták szállták meg. A kelták anyagi műveltségét egy svájci lelőhely neve után a régészeti szakirodalom La-Téne kultúrának nevezi és négy fázisra osztja (La Téne A, B, C, D). A La

Téne B időszak a történeti kelta vándorlás időszaka, melyet a területünkről kiinduló Balkáni invázió követ a Kr.e. 3. század elején. A Kr.e. III. század középső harmadában a sikertelen balkáni invázióból visszatérő kelta csapatokkal és Dunántúl déli területeinek elfoglalásával veszi kezdetét a LT C időszak, melyet a Kr.e. I. századtól kezdődő római hódításig tartó utolsó periódus a La Téne D követ. Keltákhoz köthető lelet került elő terepbejáráson a 8227. számú lelőhelyen.

A késő vaskornak a Római Birodalom terjeszkedése vetett véget. A Dunántúl teljes területének meghódítása és Pannónia provincia megszervezése Claudius császár uralkodása idején következett be, a Kr. u. I. század közepére. Kr.u. 103-106 között Pannóniát kettéosztották, melyet a Kr.u. 2. század közepéig viszonylagos béke és fejlődés jellemezett. Ezt a fejlődést törtek meg a 160-180 közötti markomann-kvád-szarmata háborúk, mely az egész provincia fejlődését erősen visszavetették. Diocletianus császár uralkodása alatt egy közigazgatási reform során 296-ben Pannóniát négy tartományra osztották: a Dunántúl nyugati felén Pannonia Prima, keleti felén Valeria, a Dráva-Száva közötti részeken pedig Pannonia Secunda és Savia tartományokat alakították ki. A római uralomnak Pannóniában a hunok megjelenése vet véget, 430-ban Pannónia keleti részét Róma szerződéssel átengedte a hunoknak. Az V. század első évtizedeiben a római uralom megszűnt a Kárpát-medencében.

A falu területén két lelőhelyen (8227, 8230) vannak római villára utaló nyomok. A 8227 lelőhelyen a szakirodalom római kerámiatöredékekről, római éremről, egy hypocaustomos épületről és épületre utaló maradványokról (peremes téglák, habarcsos kövek), Silvanusnak szentelt oltárkőről tesz említést. A 8230 lelőhelyen épületre utaló nyomok (kő és tégladarabok) mellett egy 1907-ben feltárt, valószínűleg a villához tartozó sírről tudunk. A sír oldalait terméskő lapokból, tetejét 3 db nagy, durván faragott homokkőlapból alakították ki. A sírből cserép- és üvegtöredékeken kívül egy ládika bronzlemezei és farészei kerültek elő. A ládikaveret nagy valószínűséggel a IV.- V. század fordulóján, vagy az V. század elején készülhetett Keleten, vagy keleti befolyás alatt álló műhelyben.

Királyszentistván területéről a népvándorlaskor időszakából nem ismerünk régészeti adatokat.

A falura vonatkozó középkori forrásaink száma kevés: A középkori falunak nevet adó, Szt. István királyról elnevezett nagy valószínűséggel a XIII. század második felében épült templom középkori említését nem ismerjük (Koppány 1967, 132–33). Papjai a XIV. század

elején tűnnek fel a pápai tizedjegyzékekben, majd a XVI. század végéig említik a források (Koppány 1993, 90). A falu neve 1476-ban tűnik fel először az írásos forrásokban (Zenth Istwan). A falu a XVI. században többször elpusztult. 1560-tól a töröknek adózik, 1650-től a falu a Zichy családhoz kerül. (Éri és mtsai. 1969, 115).

Habár írott forrásokkal nem rendelkezünk, régészeti adatok alapján bizonyítható, hogy a település területe az Árpád-kor időszakában is lakott. Árpád-kori és középkori telepnyomokat ismerünk a 8225, 8226, 8230, 59552, 59553 lelőhelyekről, temetőt a 8226 lelőhelyről. A 8226 lelőhelyen 2003-ban végzett a református templom mellett végzett leletmentőfeltárás során 134 sír (illetve sírmaradvány) került elő. A feltáró szerint a temetőt a XI. század közepétől a XVIII. századik folyamatosan használták (Pintér 2004, 113). A feltárás alapján is feltételezhető, hogy az 1839-42 között épült református templom a középkori helyén állhat. A temető megnyitáskor még nem lehetett temploma a falunak. A templom megépítése után (XIII. század második fele) a temetkezések a templomot körülvevő falon belül folytatódtak. A temető területe beszűkült, ez magyarázza a feltárt sírok zsúfoltságát. (Pintér 2004, 113)

3.3. Természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések

3.3.1. Védettségek, korábbi kutatási eredmények

A település területén három esetben történt a régészeti lelőhelyek feltérképezését szolgáló terepbejárás.

Az '1960-as évek közepén kezdte meg a Magyar Tudományos Akadémia egy a teljes Magyarország területét felölelő régészeti topográfia elkészítését. Királyszentistván település a 2. kötetben került sorra, amely 1969-ben jelent meg. A terepi topográfiai munkát 1963-65-ben Kelemen Márta, Németh Péter és Thorma István végezte, ekkor 7 beazonosítható és 3 bizonytalan jellegű, illetve helyileg azonosíthatatlan lelőhely adatait rögzítették. A csatolt térkép léptéke és a helyenként hiányos leírások miatt a lelőhelyek pontos helye és kiterjedése nem mindig meghatározható. A 2001. évi LXIV. törvényben rögzítettek szerint országos közhiteles nyilvántartást létrehozása vált szükségessé a minőségi hatósági munka elvégzéséhez, ekkor merült fel a '60-as évekből származó adatok pontosítására vonatkozó igény. A revíziót Gallina Zsolt végezte 2005-ben. A revízió során sajnos a legtöbb lelőhely területe kutatásra alkalmatlannak bizonyult, területükön terepbejárást nem tudott végezni a lelőhelyek fedettsége miatt (növényzet, épület, építmény), ezért a munkálatok során legtöbbször a korábbi régészeti és történeti adatokat, valamint a topográfiai adatokat számba

véve valószínűsítették a lelőhelyeket. A '90-es évektől kezdődően nagymértékben megnőtt az országban az infrastrukturális beruházások száma, a fenti törvény hatályba lépése után a nagyobb építkezéseket megelőzően az érintett lelőhelyek feltérképezését szolgáló terepbejárásokat végeztek. Egy a Hajmáskér-Balatonfüzfő közé tervezett vasútberuházás előkészítése kapcsán végzett 2008-as terepbejárás során további két, addig ismeretlen lelőhelyet azonosított Stibrányi Máté.

A fentiekből adódóan az alábbi problémák, bizonytalanságok merülnek fel a lelőhelyekkel kapcsolatban:

- Mivel kevés a régészeti ásatáson alapuló adat, a lelőhelyek pontos helye, mérete, intenzitása nehezen meghatározható.
- A minisztérium közhiteles adatszolgáltatásában egy-egy lelőhely több poligonnal szerepel.

Mindezeket figyelembe véve a település területén található régészeti lelőhelyekről az alábbi információkkal rendelkezünk:

Királyszentistván területén egyedi védelem alatt álló régészeti lelőhely nem található.

A település területéről 9 ismert, a közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyet ismerünk.

1. Belterület, (Királyszentistván 1.; MRT II. 26/1) Lelőhely azonosítója: 8225.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 501, 502, 503/2, 51, 52, 57, 60/2, 61/1 hrsz.

A lelőhely kora és jellege: Késő rézkori és késő bronzkori települések, középkori falu, késő középkori malom

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás: 1965 Kelemen Márta

terepbejárás: 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 115; Gallina 2005)

Megjegyzés: A lelőhely nagyobb részt beépített, a 2005-ös revízió során Gallina Zsolt déli irányban növelve a kiterjedését azonosította.

2. Református templom, (Királyszentistván 2.; MRT II. 26/2.) Lelőhely azonosítója: 8226

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 130, 131, 137, 138, 139, 140, 141, 142/1, 142/2, 143/2, 143/5, 146, 148, 149, 152, 153, 157, 159, 59/3 hrsz.

A lelőhely kora és jellege: Kora vaskori település, Középkori (Árpád-kori és késő középkori) templom és temető,

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás: 1964-1965 Kelemen Márta

terepbejárás: 2005 Gallina Zsolt

régészeti feltárás: 2003 Pintér László (a szentély mögött húzódó Petőfi utca csatornázása során előkerült sírok feltárása)

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 115; Gallina 2005; Rainer 1994, 1997; Pintér 2003, 2004)

3. Mungó-major, (Királyszentistván 3.; MRT II. 26/3). Lelőhely azonosítója: 8227

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 054/10, 054/11, 054/7 hrsz

A lelőhely kora és jellege: kelta kori település, római kori villa,

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Kelemen Márta és Torma István

terepbejárás 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 115–16; Gallina 2005; B. Thomas 1964, 69; Kuzsinszky 1920, 197–98; Huszár 1963, 155; K. Palágyi 1979)

Megjegyzés: A lelőhely jelenleg mezőgazdasági terület, szántó. A 2005-ös revízió során az őszi bejárás során terepi kutatásra alkalmasnak bizonyult, de pontos kiterjedése így sem volt meghatározható. Nyugati irányban azonban így is növelték a kiterjedését.

4. Csatári-malom, (Királyszentistván 4.; MRT II. 26/4). Lelőhely azonosítója: 8228

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 054/4, 058, 059/6, 061, 066/1

A lelőhely kora és jellege: középső neolitikus kori település, késő rézkori település, kora bronzkori település, középső bronzkori település, középső bronzkori sír, késő bronzkori település, honfoglalás kori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

ásatás: Rhé Gyula 1934

terepbejárás 1965 Kelemen Márta-Torma István

ásatás: 2003 Regenye Judit

terepbejárás 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 116; Gallina 2005; Bóna 1975, 198–205; Regenye 2004; Kőszegi 1988, 151)

Megjegyzés: A 2003-as évben történt megelőző régészeti feltárás során sikerült pontosan meghatározni az 1934-es feltárás helyszínét, a lelőhely kiterjedése déli irányban bővült, valamint egy további korszak leletanyagával. A 2005-ös terepbejárás DK-i irányban tovább bővítette a lelőhelyet.

5. Disznó-domb, (Királyszentistván 5.;MRT II. 26/5.) Lelőhely azonosítója: 8929.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 048/3 hrsz

A lelőhely kora és jellege: középső bronzkori település nyomai

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 116,118; Gallina 2005)

Megjegyzés: A lelőhely mind az 1964-1965-ös, mind a 2005-ös revízió során bejárásra alkalmatlannak bizonyult, erdősült, lokalizálása pontatlan.

6. Csatári-dűlő, (Királyszentistván 6.; MRT II. 36/6). Lelőhely azonosítója: 8230.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 059/6, 059/8, 061, 066/2

A lelőhely kora és jellege: őskori-kelta kori település nyomai, Árpád-kori és középkori települések nyoma

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Kelemen Márta-Torma István

terepbejárás 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 118; Gallina 2005)

Megjegyzés: A lelőhely a nyilvántartásban két poligonnal szerepel, mindkét terepbejárás pozitívnak bizonyult, ám a lelőhely pontos kiterjedését nem sikerült meghatározni.

7. Fenyő-győr alja, (Királyszentistván 7.; MRT II. 26/7) Lelőhely azonosítója: 8231

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 011/1, 011/2, 07/3 hrsz

A lelőhely kora és jellege: római kori villa és temetkezés

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1963 Németh Péter,

terepbejárás 1963 Kelemen Márta

terepbejárás 2005 Gallina Zsolt

Irodalom: (Éri és mtsai. 1969, 118; Gallina 2005; Gáspár 1982, 28; Kuzsinszky 1920, 197–98; B. Thomas 1964, 69)

Megjegyzés: Az 1920-ból, Kuzsinszky Bálint közléséből ismert lelőhelyet a terepbejárások alkalmával nem sikerült lokalizálni, jelenleg is növényekkel fedett, nem bejárható.

8. Határ rét, (Királyszentistván 8.; MRT II. 26/8). Lelőhely azonosítója: 59552

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 07/2 hrsz

A lelőhely kora és jellege: középkori település nyoma

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 2008 Stibrányi Máté

Irodalom: (Stibrányi 2008)

9. Hosszú mező, (Királyszentistván 9.) Lelőhely azonosítója: 59553

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Királyszentistván: 011/9, 014, 07/3 hrsz.

A lelőhely kora és jellege: Árpád-kori és középkori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 2008 Stibrányi Máté

Irodalom: (Stibrányi 2008)

A régészeti lelőhelyekről származó gyér információkat főként terepi kutatásokkal lehetne bővíteni.

3.3.2. Területhasználat és a terület állapota a kulturális örökség összefüggésrendszerében

A településen található lelőhelyeket az alábbiak szerint hasznosítják:

A 8225 sz. lelőhely belterület, falusias lakóterület, részben beépítetlen. A továbbiakban megfontolásra javasoljuk a régészeti lelőhely területének lehatárolása után az ún. II. ütemben beépítésre szánt terület csökkentését. A lakóterületi fejlesztések megvalósítását a régészeti érintettség vizsgálata után javasoljuk, mivel a jelenségeket, leleteket az építkezésekkel járó földmunkák nagy mértékben pusztítanak, így azok elkerülése volna örökségvédelmi szempontból támogatandó.

A 8226 sz. lelőhely belterület, településközponti vegyes terület, közút, falusias lakóterület. A terület beépített, a régészeti lelőhelyet valószínűleg nagy mértékben pusztították el a földmunkákkal, a ezután a cél a csak a további pusztulás megakadályozása lehet.

A 8227 sz. lelőhely területe külterület, általános mezőgazdasági terület, szántó. A régészeti lelőhelyet valószínűleg nagy mértékben pusztították el a mezőgazdasági műveléssel, ezért javasoljuk olyan gazdálkodási mód megválasztását, amely nem pusztítja tovább a régészeti jelenségeket, leleteket (legelő, kaszáló).

A 8228 sz. lelőhely területe külterület, mezőgazdasági terület, nagyrészt gyeppel, kisebb részben erdővel. A folyamatos szántóföldi művelés a régészeti lelőhelyet valószínűleg nagy mértékben bolygatta, a pusztulás megakadályozása érdekében olyan gazdálkodási mód kiválasztása volna támogatandó, amely megállítaná a további pusztulást (kaszáló, legelő).

A 8229 sz. lelőhely terület külterület, általános mezőgazdasági terület, amely gyeppel művelés alatt áll, ahol az erdősülés megkezdődött, esetleg védelmi erdő. Mivel a lelőhely pontos helye nem ismert, az elsődleges feladat a lokalizáció volna, a jelenlegi mezőgazdasági hasznosítás egyelőre nem pusztítja a régészeti jelenségeket.

A 8230 sz. lelőhely esetében a közhiteles nyilvántartás két poligont tartalmaz: mindkettő külterületi általános mezőgazdasági terület, amely gyeppel hasznosított, azonban a lelőhely pontos kiterjedése nem ismert, így a szomszédos rekultiválásra váró bányaterülettel is érintett lehet. A pusztítását tehát a bányászattal járó földmunkák is növelhették, azonban az intenzív szántóföldi művelés sem segíti a lelőhelyek állapotának fenntartását. A lelőhely

szempontjából javasolt távlati cél a kevesebb pusztulással járó művelési ág megválasztása volna.

A **8231 sz. lelőhely** területe pontosan nem azonosított, a korábbi ásatásokból ismert jelenségeknek a terepbejárások során nem találták a nyomát. A hozzávetőleges elhelyezése alapján külterületen található, általános mezőgazdasági területen és kisebb részben ipari területen. Jelenlegi állapota (bozótos, cserjés gyep) nem teszi lehetővé terepbejárással történő lokalizálást, viszont nem veszélyeztet további pusztulással.

Az **59552 sz. lelőhely** külterület, általános mezőgazdasági terület, korlátozott felhasználással, jelenleg gyep, amelyen épület, építmény nem helyezhető el. A lelőhely intenzitását és pontos kiterjedését a korlátozott terepi lehetőségek miatt további kutatásokkal lehetne meghatározni.

Az **59553 sz. lelőhely** általános mezőgazdasági terület szintén korlátozott beépíthetőséggel, kis részben ipari terület. A terepbejárás során a lelőhely pontos kiterjedésére és intenzitására vonatkozó adatok nem kerültek elő, a jelenlegi területfelhasználás nem pusztítja a régészeti jelenségeket.

4. Változtatási szándékok

4.1. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változtatás

A tervezés jelenlegi szakaszában nem áll rendelkezésre a tervezett változtatásokra vonatkozó információ, azok ismeretében a tanulmány kiegészítése szükséges.

5. Hatáselemzés a különböző hatásterületek kijelölésével (hatásvizsgálat és javaslatok)

5.1. Régészeti emlékek fenntarthatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának általános jogszabályi háttere

A régészeti lelőhely – részben, mint a környezeti elemek egyike egyike (a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § (1). bekezdése) – a hatályos magyar törvények értelmében általános védelmet élvez. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségének megőrzését a kulturális örökség

védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban Kötv.) rendelkezései szerint, az alábbiak alapján biztosítani kell:

A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3.§).

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10.§ (1) bekezdés), illetve a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10§ (2) bekezdése). Az örökségvédelmi jogszabályok ezt az ún. fenntartható használat elvének alkalmazásával biztosítják, és előírják, hogy a lelőhelyek területét olyan mértékben lehet csak igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9.§).

Amennyiben a régészeti örökség helyszíni megóvása nem lehetséges, a lehető legnagyobb tudományos alapossággal, ahogy a tudományos célú kutatások esetében is, fel kell tárni, számba kell venni, értékelni kell őket, megőrzésükről gondoskodni kell (Kötv. 4.§ (2) bekezdés).

5.2. A jelenleg hatályos településrendezési terv régészeti örökség védelmére vonatkozó intézkedései

A jelenleg hatályos rendezési terv az alábbi régészeti örökségre vonatkozó részeket tartalmazza:

Királyszentistván község képviselő testülete a 11/2007.sz (X.24.) Kkt. határozattal hagyta jóvá a jelenleg hatályos Településrendezési tervét.

A jóváhagyott Településszerkezeti terv 18. sz. Települési értékvédelem fejezete (6) bekezdése sorolja fel a régészeti lelőhelyeket. A listát ki kell egészíteni az 59552 és 59553 sz. régészeti lelőhelyek helyrajzi számaival. A rendelkezésre álló szerkezeti terv tervlapján (T-1 sz., 2007. 10.) nem ábrázolják a 8225 sz., valamint értelemszerűen a 2008-ban előkerült 59552 és 59553 sz. régészeti lelőhelyeket, ugyanígy hiányoznak az É-1 sz. értékvédelmi tervlapról is. Mindezek javítása szükséges.

A belterületi szabályozás tervlapjáról (SZ-1 sz., 2007. 10.) szintén lemaradt a 8225-ös sz. lelőhely, pótolni szükséges. A Helyi Építési Szabályzat 11.§.-a, valamint 43.§-a tartalmazza a régészeti lelőhelyekre vonatkozó előírásokat. A 11.§ (1.)-(3) bekezdésben leírtak a magyar közigazgatási rendszer átalakítása miatt már nem feltétlenül helyesek, a (2) bekezdésben leírtak túllontúl általánosak, a (3) bekezdés előírása viszont indokolatlanul szigorú, a jelenleg hatályos jogszabályokkal nem alátámasztható, bizonyos szempontból ellentétes azokkal. A 43. §. a régészeti védőövezetet és a régészeti lelőhelyet összemosza, egy tömbként kezeli, mivel azonban a két kategória a hatályos jogszabályokban a védelem szempontjából más kategóriába esik, nem tartjuk szerencsésnek a „Régészeti terület határa” összevont kijelölés és elnevezés alkalmazását.

Összegésében javasoljuk a HÉSZ-ban a régészeti lelőhelyekre vonatkozó előírások rendszerét újragondolni.

5.3. Javaslatok a terület további hasznosítására

A régészeti lelőhelyek jelenlegi területhasználatának vizsgálata során már kitértünk a veszélyeztetettség okaira, mértékére és javaslatokat tettünk a jelenlegi használat örökségvédelmi szempontból kevésbé káros módosítására.

Az Övr. 14. melléklet 1. b.) pontja, ahogy fentebb már jeleztük, legalább az újonnan beépítésre szánt területek vonatkozásában megalapozó régészeti terepbejáráson alapuló felmérést ír elő. Ezt azzal szükséges kiegészíteni, hogy ahogy a korábban már kijelölt, de eddig még be nem épített beépítésre szánt területek esetében is, úgy ezeken a területeken is hasznos volna a terepbejárást kiegészítendő a geofizikai kutatások (talajmágnesség mérés, a talajellenállás mérés valamint talajradar kutatás) elvégzése a régészeti érintettség megállapítására. Ezek kisebb területek esetében költséghatékonyan szolgáltathatnak adatokat az egyes régészeti lelőhelyek kiterjedéséről, intenzitásáról.

6. Összefoglalás

Jelen munka Királyszentistván település örökségvédelmi hatástanulmányának a településtervezés jelen szakaszában rendelkezésre álló adatok alapján felépített régészeti szakterületi része. Eszerint elkészült a településre vonatkozó történeti összefoglaló, elvégeztem a jelenleg ismert régészeti lelőhelyek adatainak összegyűjtését, a lelőhelyeket eddig ért hatások számbavételét, megfogalmaztam a javasolt terület felhasználási módokat. A következő lépés, a felülvizsgálat során felmerülő, tervezett változtatások megfogalmazása után a tanulmány kiegészítése a változtatások régészeti lelőhelyekre vonatkozó hatásvizsgálatával, ahogy ezt az Övr. 14. melléklet 1. b.) pontja szabályozza, terepbejáráson alapuló, a területi múzeum (Laczkó Dezső Múzeum) által elvégzett felméréssel megalapozva. Ezzel a tevékenységgel válik kerek egészé az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi része, s így válik a települési értékvédelem megalapozó dokumentumává.

7. Nyilatkozat

Alulírott, Havasi Bálint, régész nyilatkozom, hogy a 4/2001 (II.20.) NKÖM rendelet 6. § (1) bekezdésének a) pontja szerinti előírásnak megfelelően szerepelek az adott örökségvédelmi területre vonatkozó szakértői névjegyzékben, valamint a nevezett jogszabályi hely (2) bekezdésében foglalt előírásnak megfelelően rendelkezem régész szakirányú felsőfokú végzettséggel.

Régész diploma száma: PTD 000176 34/2001

Névjegyzéki sorszáma: 15-024 (mely az alábbi linken ellenőrizhető:
<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/parlament-i-allamtitkar/regeszeti-es-muemleki-szakertoi-nevjegyzek/regeszeti>)

Az általam ellenjegyzett régészeti örökségvédelmi hatástanulmány (Királyszentistván településrendezési tervéhez), illetve annak általam jegyzett részei az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készültek, a tanulmányban szereplő tervezett megoldásokra vonatkozó javaslatok azoknak mindenben megfelelnek.

Keszthely, 2018.07.06.

Havasi Bálint
régész

8. Felhasznált irodalom

- B. Thomas, Edit. 1964. *Römische Villen in Pannonien: Beiträge zur pannonischen Siedlungsgeschichte*. Budapest: Akad. Kiadó.
- Bóna, István. 1975. *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. Budapest: Akad. Kiadó.
- Éri, István, Márta Kelemen, Péter Németh, és István Torma, szerk. 1969. *A veszprémi járás*. Magyarország régészeti topográfiája 2. Budapest: Akadémia.
- Gallina, Zsolt. 2005. „Veszprém megye régészeti topográfiája 2005. Terepbejárás dokumentáció.” Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/70958>, 2018. július 7.
- Gáspár, Dorottya. 1982. „Fejbrázolások a királyszentstváni ládikavereten”, *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, , sz. 16: 21–26.
- Huszár, Lajos. 1963. „Éremlelőhelyek Veszprém megye területén”, *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, , sz. 1: 151–60.
- K. Palágyi, Sylvia. 1979. „Jelentés a Királyszentistván határában előkerült római oltárkőről”, *Az 1978. év régészeti kutatásai*, , sz. I/32: 47.
- Koppány, Tibor. 1967. „Középkori templomok és egyházas helyek Veszprém megyében”, *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, , sz. 6: 117–50.
- . 1993. *A Balaton környékének műemlékei*. [Budapest]: OMvH. <http://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=any&SRY=an&SRE=000000091882>.
- Kőszegi, Frigyes. 1988. *A Dunántúl története a későbronzkorban*. Budapest: BTM.
- Kuzsinszky, Bálint. 1920. *A Balaton környékének archaeológiája*. Budapest: Kilián.
- Pintér, László. 2003. „Ásatási dokumentáció, Királyszentistván, Ref. templom, 2003.” Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/70960>, 2018. július 7.
- . 2004. „Királyszentistván templom körüli temetője”, *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, , sz. 23: 99–122.
- Rainer, Pál. 1994. „Jelentés a Királyszentistván MRT 2. k. 26/2 lelőhelyen megfigyelt középkori sírokról.”, *Az 1992. év régészeti kutatásai*, , 98.
- . 1997. „Jelentés a Királyszentistván MRT 2. k. 26/2. lh-től ÉNy-ra előkerült középkori cserepekről”, *Az 1994. év régészeti kutatásai*, , sz. I/48: 103.
- Regenye, Judit. 2004. „Ásatási dokumentáció Királyszentistván, Csátari-malom”. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/70964>, 2018. július 7.
- Renfrew, Colin, és Paul Bahn. 2005. *Régészet: elmélet, módszer, gyakorlat*. Budapest: Osiris. <http://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=any&SRY=an&SRE=000002581552>.
- Stibrányi, Máté. 2008. „Terepbejárás Hajmáskér-Balatonfűzfő között tervezett vasútvonal szakaszán.” Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/68331>, 2018. július 7.